

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clüveri[i] Germaniæ Antiquæ Libri tres

Clüver, Philipp

Lugduni Batavorum, 1631

Cap. XLIX. De signis militaribus, ac tubis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44541

loquens; *Eorum*, inquit, ut quisque est genere copiosque amplissimus, ita plurimos circum se ambactos clientisque habet. hanc unam gratiam potentiamque noverunt. De eisdem conditionis hominibus loquutus est paullo ante, his verbis: *Plebs penè servorum habetur loco: quæ per se nihil audet, & nulli adhibetur consilio. Plerique, quum aut ere alieno, aut magnitudine tributorum, aut injuriâ potentiorum premuntur; sese in servitutem dicant nobilibus. in hos eadem omnia sunt jura, quæ dominis in servos.* Et commentario 1: *Orgetorix, Helveticorum nobilissimus atque ditissimus, ad iudicium omnem suam familiam, ad hominum millia decem, undique coegit; & omnes clientes, obertosque suos, quorum magnum numerum habebat, eodem conduxit, per eos, ne causam diceret, se eripuit.* De his nobilium clientibus, sive ambactis plura mihi dicta sunt cap. VIII, & XI. Ministerium eorum maxime indicat Diodorus, libro V, de Germanis simul atque Gallis ita loquens: *Ἐπὶ τῶν αὐτῶν δὲ καὶ ἑσπέρων ὄντων ἐλδοφέρους, ἐκ τῶν πενήτων κατὰ λόγους, οἷς ἠνιόχοις καὶ ἑσπέρων καὶ ἑσπέρων καὶ τὰς μάχας.* id est: *Ducunt & ministros secum ingenuæ conditionis, ex pauperum atque inopum numero delectos; quibus rhdariorum propugnatorumque loco utuntur.* Quibus verbis nihil aliud Diodorus, quàm ambactos illos atque clientis Cæsaris designare, supra, dictis capitibus, ostensum est. Ambacti igitur nihil aliud, quàm ministri, seu famuli, qui nobilibus præsto erant in præliis, eos defendebant & tuebantur; ut de comitibus adfirmantem supra audivimus Tacitum. Ambactorum tamen longè inferior fuit conditio, quàm *Graviorum*: hi quippe ex nobilitate lecti, duces sectabantur & principis tantum: illi ex infimâ burgariorum plebe additi, nobiliores paullo viros. Discrimen utrorumque egregiè ac graphicè indicat Posidonius, apud Athenæum, lib. IV, cap. XIII: 20 *Ὅταν δὲ πλείονες σωδὲσπῶσι, καὶ ἑσπέρων ἐν κύκλῳ, μέσθ' ἢ ὁ κρείττος, αἷς αὐτῶν φάσι χειρῶν, διαφέρων τῶν ἄλλων, ἢ καὶ πολυμυλῶ δὲ χεῖρας, ἢ καὶ ἦσθ' ἢ καὶ πλείων: ὁ δὲ ὑποδεχόμενος περὶ αὐτῶν. ἐφεξῆς δὲ ἐκατέρωθε κατ' ἀξίαν, ἢ ἔχουσιν ὑπεροχῆς. καὶ οἱ μὲν οὖν ἡρεῖς ὁπλοφορῶντες ἐκ τῶν ὀπίσσω παρεστῶσι. οἱ δὲ ὄρουφοροι κατὰ πλὴν ἀντικεῖν κατὰ μὲν οἱ κύκλῳ, κατὰ μὲν οἱ διασπῶν, σωδὲσπῶσι.* id est: *Convivia plures si convenient, in orbem quidem considunt, in medio verò præstantissimi est sedes, seu totius cætus principis; ejus nimirum, qui ceteros vel bellicâ virtute ac dexteritate, vel nobilitate generis anteit, vel opibus. huic proximè adsidet dominus convivii: & utrimque deinceps pro splendore dignitatis, quâ excellunt. his à tergo adstant clypeati: hastati verò ex adverso, in orbem, quemadmodum domini, sedentes, unâ cum iis cibum capiunt.* Modum hunc ritumque considendi in orbem, supra, cap. XVII, exposui. ex quo discrimen dictorum *graviorum ambactorumque* clarè ac perspicuè dignoscere licet. ambacti quippe heic, οἱ οὖν ἡρεῖς ὁπλοφορῶντες, quos Diodorus ἑσπέρων vocat: comites verò, sive *soldurii*, seu *gravii*, οἱ ὄρουφοροι. hi adsidebant; illi stabant: hi unâ cum dominis cibum capiebant; illi ministrabant dominis; ut cap. XVII dictum.

C A P. XLIX.

De signis militaribus, ac tubis.

ROMANI, antiquissimis temporibus, quibus usi sint in bello signis militaribus, indicat Plinius, libro X, capite IV: *Romanis aquilam legionibus C. Marius, in secundo consulatu suo, propriè dicitur. Erat & antea prima, cum quatuor aliis. lupi, minotauri, equi, aprique, singulos ordines anteibant.* Hæc animalium signa Romanos ab ultimâ usque habuisse vetustate, ex eo liquet, quod & aliæ nationes, & prisca Germanorum gens ferarum effigibus pro bellicis signis usa est. De Perlis Xenophon, expeditionis Cyri libro I: *Τὸ βασιλεῖον σημεῖον ὄραν ἔφασαν, αἰτὸν ἕνα χρυσῶν ἔπι πέλτης, ἔπι ξύλων ἀνατεταμένον.* hoc est: *Regium se signum videre ajebant, aquilam auream in peltâ, ligno in sublimi erectam.* Et prædix Cyri libro VII: *Ἦν δὲ αὐτῶ τὸ σημεῖον ἐπέτι χρυσῶς ἔπι δόρατος μακρῶ ἀνατεταμένον. καὶ νῦν δὲ ἐπὶ τῶ τῶ σημεῖον τῶ Περσῶν βασιλεῖ διαμένον.* id est: *Erat ei signum, aquila aurea, longe hasta imposta. quod insigne etiamnum Persarum regi manet.* Aegyptii, quum omnem antiquitatem sibi unis attribuerent, ut supra passim patuit, hujus quoque rei inventum suæ terræ adfinxerunt. Diodorus libro I: *Τὸ πάλαιον οἱ κατ' Αἴγυπτον, διὰ τὴν ἀπαξίαν πλὴν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, πολλὰς μάχας ὑπὸ τῶν πολλοχωρῶν ἠπληθέντες, ἐπειθέσαν σύνθημα φορεῖν ἔπι τῶν πεγμάτων. φασὶν οὖν κατὰ σκευάσθησιν εἰκόνας τῶν ζώων, ὧν νῦν πρῶσι, καὶ πῆξασθαι ἔπι σαυρίων, φορεῖν οὖν ἠγεμόνας, ἐξ ἀπὸ τῶν ἑσπέρων γινώσκοντες, ἢ ἐπὶ τῶν πῆξασθαι.* hoc est: *Aegyptii veteres, quum, propter ordinis in exercitu confusionem, à finitimis sæpè pugnâ superarentur, signa ordinibus præferenda excogitarunt. Animalium igitur, quæ nunc venerantur, formasse dicuntur imagines, quas hastis impositas duces gestarent: ut hoc pacto, cujus quisque ordinis esset, certò dignosceret.* Eadem de re ita Plutarchus, in libro de Lide: *οἱ μὲν οὖν ὁ στρατός ἐν τῇ μεγάλῃ ἐραλίῃ φασὶν εἰς μίση*

μήρη πολλά ἀναείματ' αὐτῶν διώματι (λόχος ἔταξ' ἑλλοις καλῶσιν) Ἰπίσημα δέναι, ἢ ζωόμερα
 πρὸς τὸν ἑκάστου ἰσθμῶν ἢ σωρευθέντων ἱερῶν ἰσθμῶν, ἢ τίμιον. id est: *Quidam Osirin ajunt magnum
 exercitium suum in certas cohorteis atque centurias divisisse, ac singulis signa tradidisse, in anima-
 lium species effigiata: singulosque populos ac nationes id, quod sibi obtigerat, honore ac sacro cultu
 dignatas esse.* Hæc illi, ut pleraque alia, de Aegypto suâ fabulati sunt. ex quibus tamen
 antiquitas signorum militarium haud obscurè perspicitur. Ante terrarum inundationem
 originem an habuerint, equidem dubito. ab inundatione statim ante gentium disperfio-
 nem extitisse, certum est. hinc quidpe diversæ gentes in suam quæque terram usum eo-
 rum detulerunt. Germanos nostros habuisse, testatur Tacitus in libro de Germaniâ: *Effi-
 10 gies, & signa quedam, detracta lucis, in prælium ferunt.* Militaria heic intelligi signa, quæ ad
 noscendos ordineis militibus præferebantur, satis apertè patet ex historiâ. lib. 17; ubi Ci-
 vilis Batavus, cœptâ rebellionē, hiberna legionum Romanarum in Rheni ripâ obsidet.
*Civilis medium agmen cum robore Batavorum obtinens, utramque Rheni ripam, quò truculentior
 visu foret, Germanorum catervis complet; assultante per campos equite. simul naves in adversam
 ripam agebantur. Hinc veteranarum cohortium signa, inde depromptæ silvis lucisque ferarum ima-
 gines, ut cuique genti inire prælium mos est, juxta belli civilis externique facie obstupescerant
 obsessos.* Hoc loco certè signis Romanis componuntur Germanorum imagines ferarum;
 ceu & ipsæ pro signis bellicis in prælia delatæ. Quarum fuerint ferarum imagines, neque
 heic neque alibi declarat auctor noster, nec alius quisquam. omnis generis fuisse, ut lupi,
 20 apti, ursi, tauri, equi, & aliorum animalium, quemadmodum apud Romanos & Aegy-
 ptios, maximè credibile est. & avium quin etiam effigies habuisse, quemadmodum in
 galeis suprâ docui, omnino ego existimo. Signa autem hæc militaria in silvis ac lucis re-
 condita extra bellum habebant; primùm, quia *lucos ac nemora diis consecrabant*, ut suprâ
 ostensum; tum, quia signa ista non minùs, quàm deorum simulacra alibi, sancta sacraque
 ducebant. quod & ipsum ex ultimâ eos traxisse antiquitate, ex aliarum gentium confi-
 milibus exemplis colligo. De Romanis, Dionysius Halicarnassensis, libro VI: *Τιμωτάτα
 γὰρ ἑωμέοις πάντων τὰ σημεῖα Ἰπὶ στρατίας, καὶ ὡς περ ἱερύματ' αὐτῶν ἱεροῦ νομιζόντων.* hoc est: *Nihil
 quidpe in Romanâ militiâ signis habetur venerabilius: nec minùs sacra ducuntur, quàm deorum
 simulacra.* Unde etiam ἱεροῦ σημεῖα, *sacra signa* vocantur apud eundem auctorem libro X,
 30 & XI. quæ & ipsi, quemadmodum in sacris lucis Germani, in sacris recondebant templis
 Romani; teste eodem auctore, dicto libro X. Sic de Luizicorum, Sarmaticæ sive Slavi-
 cæ gentis, templis Dirmarus in chron. libro VI: *Vexilla quoque eorum, nisi ad expeditionis
 necessaria, & tunc per pedites, hinc nullatenus moventur.* Sed & Græcorum antiquissimos in
 rebus sacratissimis habuisse signa militaria, mox infrâ ex Platonis manifestum reddetur moni-
 mentis. Ceterò ferarum istas apud Germanos sive imagines sive effigies seu formas non in
 tabulâ, aut velo aliquo pictas fuisse, sed ex solido ligno, vel, si mavis, è ferro, pro captu
 gentis barbaræ ac simplicis, expressas, omnino credibile est; quemadmodum Persarum
 quoque fuere aquilæ ex solido auro; & Romanorum ex auro, vel argento. Dio, lib. XL,
 ita tradit de Romanis: *καὶ τὸ ἀεὶ πρὸς ἀντὶ ἰσθμῶν ἰσθμῶν μακρῶν, ἐς ἑξῆς τὸ σῆμα ἀπὸ γυμνῶν, ὡς περ
 40 ἔστι τὸ δάπεδον καὶ ἀπὸ γυμνῶν, φέρει.* id est: *Aquilam haste prælongæ impostam unus quidam
 vir portat: cujus haste pars infima cuspidata est, ut in solum desigi possit.* Idem Persas fecisse,
 iisdem penè verbis testatur Xenophon, loco suprâ dicto. Idem & Germanos observasse,
 necessum est, si conspici signa à militibus debuerunt. Et in sublime fuisse elata, satis per-
 spicitur ex eo, quòd Germanorum acie in ulteriore ripâ constitutâ, imagines ferarum in
 citeriore ripâ à Romanis obsessis conspecta fuerunt. Atque hæc antiquissima fuere signa
 militaria, cum aliis gentibus, tum & Germanis nostris.

Ceterum & alia quædam, præter jam dictas ferarum effigies, innuere signa credo
 auctorem nostrum in libro de Germaniâ, dum ita distingvit; *Effigies, & signa quedam, de-
 tracta lucis, in prælium ferunt.* Quòd si rectè conjicio, haud alia ista fuere signa, quàm ve-
 50 xilla illa magna, quibus etiamnum utimur in bello. Et hoc apertè ostendit Marcellinus,
 libro XXXI, de Thervingis, Germanicâ natione, in Thraciam sub Valentis principatu in-
 rumpentibus, hæc proferens; *Vexillis de more sublatis.* scilicet de more gentis. Vexillis
 equidem & Romanos fuisse usos, passim tradunt auctores: sed iis parvis. Dio tamen,
 libro prædicto, in exercitu Crassi, qui tunc à Parthis cæsus, refert *σημεῖα μεγάλα, πρὸς
 ἰσθμῶν ἰσθμῶν*, id est, *signa magna, velorum nauticorum similia.* quorum unum quum, vi ve-
 hementioris venti inversum, à ponte in flumen Euphratem raperetur; Crassus reliqua
 præscindere jussit, *ὅπως βραχύτερα ἢ τὰ τὰ, ἢ βραχύτερα φέρειν εἴη.* hoc est; *uti hoc modo bre-
 viora, & adferendum habiliora forent.* Vetusissimum esse hunc vexillorum morem, non

Crassi demum ævo apud Romanos, nec Taciti tempestate apud Germanos repertum, patet ex Platonis libro XII de legibus: *Χρῶματ' αὖ δὲ λόγῳ πρῆπον τ' αὖ ἡοῖς εἶη, καὶ ὄπισθι, καὶ ἐν ὑφῆ· βάρματα δὲ μὴ προσφέρην, ἀλλ' ἢ πρὸς τὰ πλέμνα κοσμήματα.* quæ verba Cicero, de legibus lib. II, sic interpretatur: *Color autem albus præcipuè decorus deo est, tum in ceteris, tum maxime in textili. tincta verò absint; nisi in bellicis insignibus.* Unde etiam perspicitur, uti nunc, sic vetustissimis temporibus versicoloria fuisse insignia militaria. Ceterum signa heic bellica excepit Plato, quia & ipsa in rebus sacratibus ducebantur; ut supra dixi. Atque hæc de signis & ferarum imaginibus, quæ in prælia euntibus præferebantur.

Nunc de Tubis; quibus profectiois & pugnae signum dabatur: milesque ad præliandum excitabatur. Diodorus, dicto lib. V, de Germanis juxta & Gallis: *Σάλπιγγας δὲ ἔχονσιν ἰδιοφρεῖς καὶ βαρβαρικὰς. ἰμφυσῶσι δὲ πῶτα, καὶ προσβάλλουσιν ἤχον τραχῶ καὶ πολεμικῆς τραχῆς οἰκῆον.* hoc est: *Tubis utuntur, peculiari suo more, barbaricis. his enim inflatis, horridum bellicoque terrori convenientem sonum edunt.* Hinc Lucanus, libro I:

*Vangiones Batavique truces, quos ære recurvo
Stridentes acnere tubæ.*

Martialis, epigram. lib. V II, de Odrysarum gente Thraciâ:

*Quatenus Odrysios jam pax Romana triones
Temperat, & tetrica conticuere tubæ.*

Quamquam Lucanus magis poetice, quam proprie tubæ descripsit formam videtur. Vegetius, lib. III, cap. V: *Tuba, quæ directæ est, appellatur: buccina, quæ in semet æreo circulo 20 flebitur.* Et de buccinâ Ovidius, *μέταμορφ.* lib. I:

*Cava buccina sumitur illi
Tortilis, in latum quæ turbine crescit ab imo.*

Idem de tubâ, eodem libro antea:

*Nondum præcipites cingebant opida fosse:
Non tubæ directæ, non aris cornua flexæ,
Non galea, non ensis erat.*

Rectè autem interpreteis *σάλπιγγας* vertere in tubam, non verò in buccinam, liquet ex Dionysii Halicarn. lib. VIII: *Συνέβησαν δὲ καὶ τῶν δύο λόχοι βυκαριστῶν ἑσάλπιγγων.* hoc est: *His duæ attributæ erant centuriæ, buccinatorum, & tubicinum.* Poeticâ licentiâ usum Lucanum, improprieque loquutum de tubâ, patet ex eo, quòd hac ipsâ, veluti proprio ac peculiari quodam insigni, Vangiones Batavosque à reliquis Galliæ nationibus, Cæsarem contra Pompejum sequentis, discernere voluit: quum tamen omnem pariter Gallos tubis usos, ex Diodoro satis manifestum fiat. Sed Vangiones atque Batavi Germanicæ fuere nationes, Rhenum olim, ut suo ostendetur loco, transgressæ. De Cimbrorum in Italiâ clade ita scribit Plutarchus, in Mario: *τὰ μὲν οὐκ ἐρημὰ δὴ ἔπεισαν οἱ Μάρκῳ στρατιῶται· πρὸ δὲ λάφυρα, καὶ τὰς σημαίας, καὶ τὰς σάλπιγγας εἰς τὸ κάτα στρατόπεδον ἀνεχθῆναι λέγουσιν.* id est: *Prædam diripere Marii milites. spolia, signa militaria, & tubas in castra Catuli ajunt fuisse relata.* Marcellinus, de dictis Thervingis: *Vexillis de more sublatis, auditisque triste sonantibus classis, jam turba prædatoria concursabant.* quod rectè convenit illi Diodori, *προσβάλλουσιν ἤχον τραχῶ, καὶ πολεμικῆς τραχῆς οἰκῆον.* Idem Marcellinus, eodem libro postea, aliam pugnam, Romanos inter Gothosque in eadem Thraciâ commissam, describens; *Signo, inquit, ad arma capiendâ ex utraq; parte per lituos dato.* Tale quid habuerint Gothi, ceterique olim Germani, an verò improprie heic adpellavit pro quovis instrumento bellico, quò signum pugnae datur, quia apud Romanos lituo id fiebat, haud facile dixerim. sic quidpe, eodem libro postea, *buccinam quoque tribuit eisdem Gothis, Adrianopolim oppugnantis. Buccinis, inquit, optimatum monitu occinentibus, instauratum est prælium.* De his igitur, ut incertum, in medio judicium relinquo. de tubis ex supra dictis satis constat.

C A P. I.

50

De metatione castrorum; de tempore pugnae, & aciei structurâ.

CRDO rerum poscere videtur, uti nunc mos atque consuetudo metandi castra, præcis Germanis observata, indicetur. Auctor noster, licet haud raras eorum memoret in annalium historiarumque libris pugnas, tamen nullam castrorum facit mentionem; nisi annalium secundo; ubi Maroboduum, Marcomannorum regem, post prælium cum Arminio commissum, *castra in colles subduxisse* narrat. item in libro de Germaniâ: *Eumdem Germanie sinum* (qui Codanus Melæ Plinioque dicitur) *proximi*

osca-